

PAVLA CENKOVÁ

BRNĚNŠTÍ MĚŠŤANŠTÍ SOCHAŘI PRVNÍ POLOVINY 19. STOLETÍ Příspěvky ke slovníku umělců¹

Definitivní konec epochy barokního sochařství v Brně bývá tradičně spojován s datem úmrtí sochaře Ondřeje Schweigla v roce 1812. Po smrti provozovatele nesmírně plodné a umělecky kvalitní sochařské dílny se jeho potomkům nepodařilo kontinuálně navázat a v pomyslném prostoru brněnského sochařství tak vzniká „bílé místo“. To je postupně zaplňováno sochaři mladší generace, kteří se do města přistěhovali. Jejich jména upadla postupem času takřka v zapomnění a nedostala se nikdy do širšího kulturního a uměleckohistorického povědomí. Sochařské umění kvalitativně spíše klesalo do provinční polohy a mnohdy nabývalo čistě umělecko-řemeslný charakter. Snad i proto neexistuje dosud žádná práce, která by se podrobněji zabývala sochařstvím 1. poloviny 19. století na Moravě.

Brněnské sochařství tohoto období nemělo zdaleka ideální podmínky ke svému rozvoji. Josefínské reformy a s nimi oslabený mecenášský potenciál církve (s církevním prostředím bylo tradičně sochařské umění spojeno nejúžeji), napoleonské války a hospodářská krize, kterou počátkem století vyvolaly, způsobily značný pokles významných objednavatelů uměleckých děl. Šlechta navíc dávala při výzdobě svých sídel přednost vídeňským akademickým, případně dalším cizím umělcům, kteří byli více společensky ceněni než měšťanští sochaři. To vše spolu s faktem, že vzedmutá barokní stavební vlna ve 2. polovině 18. století a s ní spojené úpravy nových reprezentativních interiérů, byly počátkem 19. století již „dokončené“, mělo za následek změny v charakteru sochařské produkce, které souvisely s proměnou převažujících objednavatelů. V novém století získává umění „středostavovský charakter“ a brněnské sochařské dílny proto pracují především pro měšťanské obyvatele nebo pro farnosti v menších obcích. V této době je ještě plně funkční pozdně- cechovní organizace – *bürgerliches Bildhauer Mit-*

---

¹ Příspěvek vychází z diplomové práce Pavla Cenkova, *Benedikt Edele a jeho současníci. Brněnské měšťanské sochařství první poloviny devatenáctého století*, Seminář dějin umění FF MU, Brno 2004, zpracované pod vedením prof. PhDr. Lubomíra Slavička.

tel, disponující stále řadou důležitých pravomocí, kterými zasahovala do života sochařů, jako udržení omezeného počtu mistrovských míst nebo rozhodující souhlas pro udělení měšťanských práv, nutných k samostatnému provozování sochařské živnosti.

Nástup nové generace brněnských měšťanských sochařů „doby předbřeznové“ charakterizoval postupný úpadek dílen Ondřeje a Tomáše Schweiglů, a činnost jejich potomků a žáků. Nicméně snaha např. Tomáše Forstera, Antonína Hermana, Antonína Svobody, nebo Jakuba Tučka o rozvinutí umělecké kariéry skončila často neúspěchem z důvodu nemožnosti vymanit se z kruhu chudoby, nesmlouvavosti cechovní organizace, která nechtěla dovolit zřízení dalších mistrovských míst, nebo předčasné smrti těchto měšťanských sochařů. Žádnému z nich se nepodařilo získat onu výjimečnou pozici, kterou zastával Ondřej Schweigl a proto můžeme konstatovat, že výrazně se prosadit se nepodařilo ani jedinému z nich. Svou sochařskou tradici si v těžké situaci počátku 19. století udržela pouze rodina Reitterů, původem z rakouského Königstattu. Jejím nejvýznamnějším členem se stal Karel Reitter, syn Josefa Reittera, který začal působit až o něco později než předešlí jmenovaní ve dvacátých letech. Ve stejné době do Brna přichází i jeho švagr a celoživotní konkurent Benedikt Edele, který se stal patrně umělecky nejzajímavějším představitelem brněnského sochařství této doby.

Po celé 19. století v Brně prudce narůstal počet obyvatel a vládl zde čilý stavební ruch. Štuková nebo vyřezávaná výzdoba stavebních fasád, výroba nábytku, nebo alespoň jeho výzdoba, a také další součásti interiérů (lustry, lampy, svícný), byly zřejmě hlavním a pravidelným zdrojem obživy tehdejších nepřilíš zámožných měšťanských sochařů. Drobné dekorativní řezby, např. na hodinových skříních, nebo přímo výroba užitých předmětů (dýmky, knoflíky, hračky), měly charakter zcela řemeslné práce; výhodou však bylo, že si takovou objednávku mohl dovolit i méně zámožný zákazník. Někteří měšťanští sochaři se v této době zaměřovali na vytváření dřevěných modelů (forem), které pak specializovaní řemeslníci odlévali do kovu. Další podobnou příležitostí ke spolupráci řemeslníků různých oborů byla výroba hudebních nástrojů, protože jejich součástí bývaly vyřezávané figurální či animální ozdoby.

Proniknout do prostoru brněnského měšťanského sochařství 1. poloviny 19. století, zvláště v jeho prvních desetiletích, můžeme jen s obtížemi. Má charakter totiž „přechodného období“ vymezeného ukončením provozu dílny Ondřeje Schweigla a počátkem budování brněnské „okružní“ třídy. Jako nejvíce typické se pro tuto epochu jeví značně široké pole produkce sochařských dílen, ve které se prolínaly práce ryze řemeslné a umělecko-řemeslné, s „uměleckým sochařstvím“, v našem smyslu slova. Zároveň sledujeme značnou stylovou variabilitu, závislou na požadavcích objednavatele a jeho společenském postavení, stejně jako s tím související přizpůsobení formálního tvarosloví funkci prostoru, pro které bylo konkrétní dílo určeno.

Celkově lze projevy měšťanského sochařství přiřadit k fenoménu změny úlohy umělce na konci 18. století, kterou můžeme analogicky sledovat také v malířství. Umělci se s počínajícím novým stoletím obrací k jinému okruhu objednavatelů

a byli tedy nuceni změnit styl a přizpůsobit se požadavkům těchto nových objednavatelů. Spíše než šmahem odsoudit jeho formální projevy jako umělecky úpadkové, měli bychom je sledovat nikoli ze zorného úhlu monumentálního barokního sochařství, ale z pohledu vizuální kultury středostavovských objednavatelů a klást si otázky působnosti takovýchto sochařských projevů na dobového objednavatele.

***

K lepšímu poznání situace měšťanského sochařství v Brně po roce 1800, by měl přispět také tento příspěvek, jehož smyslem je představit hlavní sochařské osobnosti, které v této době v Brně působily a pokud možno také jejich dílo. Pro prezentaci jednotlivých měšťanských sochařů, jsme zvolili formu biografických hesel, která umožňuje nejvýhodnější strukturování výchozího faktografického materiálu, získaného studiem pramenů. Do našeho přehledu jsme zařadili také osobnosti, které sice nepůsobili přímo jako sochaři, ale patřili k jejich nejbližšímu příbuzenskému okruhu a měli takovou živnost (nejčastěji štafírskou), díky které se částečně podíleli na jejich zakázkách. Hesla jsou řazena v abecedním pořadí podle příjmení tvůrců. Pokud jde o ortografii jejich vlastních jmen, ponecháváme je v podobě, v jaké se vyskytují v autentických pramenech. V případě kolísavého způsobu psaní jsme preferovali variantu, kterou osobnosti samy používaly při vlastnoručním podpisu.

Mnoho informací o uměleckých řemeslnících v Brně kolem roku 1800 uchovávají prameny dochované v Archivu města Brna (dále AMB), zvláště v tzv. *Starých spisovnách*, do nichž byly ukládány spisy agendy politické správy. Ve starší z nich – Spisovně *In publicis sine signo* (do 1790) byly současně zařazena také agenda civilního soudnictví a pozůstalostí. Od roku 1790 byly soudní spisy vedeny samostatně, stejně jako agenda pozůstalostních řízení.

Ve fondu AMB, A1/13 *Stará spisovna politico-publica se značkou „P“* (1790–1832) se dochovaly mnohdy obsáhlé žádosti mladých začínajících sochařů na brněnský magistrát o dovolení provozovat sochařství jako živnost, a o udělení měšťanských práv. Jejich součástí tvoří cenné údaje, které poukazují na některé události jejich života, případně další dokumenty, např. křestní, výuční listy apod. Jednotlivé žádosti jsou psány podobně; je užito ustálené formy. Uchazeči se snaží dobře sebe reprezentovat, odvolávají se na uznávané umělce, u kterých se učili, nebo v jejichž dílně pracovali, uvádějí své předchozí umělecké úspěchy a často přikládají dobrozdání svých školitelů či významných osobností města. Nezřídka také odkazují na své stávající rodinné poměry a uvádějí nezaopatřené rodinné příslušníky, nezletilé sourozence, staré rodiče, malé děti, jejichž obživu musí svým řemeslem zajistit. Žádosti jsou často signovány činovníky sochařského cechu anebo je připojeno jejich přímluvné vyjádření.

Obsahově velmi podobný, časově navazující je fond AMB, A1/14 *Stará spisovna politico-publicis se značkou „P“* (1833–1851), ve kterém lze najít písemnosti týkající se úředních žádostí mladších umělců, např. Josefa Břenka.

Oba předešlé fondy vhodně doplňují dokumenty z fondu AMB, fond 1/22 *Stará spisovna- Oeconomica* (1792–1897), která zahrnuje úřední agendu týka-

jící se přibližně činnosti dnešních stavebních a památkových ústavů. Nacházíme zde tedy žádosti o povolení stavby nebo přestavby domů, projekty na využití prostor, které vznikaly likvidací některých objektů v prostorech městských bran a později postupnou asanací městských hradeb apod. Dále také velmi zajímavé zprávy o vykonaných opravách a dobových restaurátorských zásazích do starších sochařských památek, zejména z 18. století.

Pro získání alespoň základních biografických dat sochařů a jejich rodinných příslušníků byly využity matriky brněnských římskokatolických farností uložené v AMB. Na konci 18. století ztratil kostel sv. Jakuba své výhradní postavení městského farního kostela a pravomoci byly rozděleny také mezi ostatní brněnské kostely, podle městských částí a ulic. V matričních zápisech se často dozvídáme cenné doplňující informace, zejména místo původu jednotlivých sochařů, jméno a povolání rodičů apod., a často z nich můžeme usuzovat na příbuzenské či přátelské vztahy mezi jednotlivými umělci.

K širšímu doplnění informací z matrik posloužila také dochovaná pozůstalostní řízení a úmrtní protokoly (AMB, fond 1/18 *Pozůstalosti z let 1790–1850* a následný fond C5 *Okresní soud civilní Brno město – pozůstalosti 1855–1949*). Na podkladě úmrtních matrik sestavil člen Historicko-statistické sekce Hans Welzl (1854–1915) tzv. *Brünner Todtenbuch* (AMB, rkp. č. 222), kde najdeme záznam o úmrtích významných brněnských měšťanů z let 1771–1850.

Také další prameny evidenční povahy zachycují námi zkoumané osobnosti. Jedná se především o rukopisné knihy příjmu brněnských měšťanů (AMB, fond A1/3 I/C1) a o tzv. listy domovského práva (AMB, fond B1/39 *UNV Kartotéka domovského práva 1850–1948*)

Písemnosti brněnského sochařského cechu nejsou bohužel ve fondu AMB E, který dokumenty vážící se k cechům obsahuje, dochovány. K lokalizaci jednotlivých dílen v rámci města Brna posoužily dobové adresáře (AMB H 23), k jejich bližšímu poznání pak některé pozůstalostní inventáře a prameny, které se jejich fungování týkaly nepřímou. Doplňující informace poskytly také fondy AMB, U9 *Sbírka map a plánů*, a dále některé fondy Moravského zemského archivu (dále MZA), které se týkaly objednavatelů z různých míst Moravy, pro které brněnští sochaři pracovali.

Vedle archivních pramenů jsme čerpali rovněž z primární literatury a dobového tisku.² Pokud jde o bádání k historii a umění v Brně v 1. polovině 19. století, klíčovou roli zde sehrála Hospodářská společnost, která navazovala na starší tradici a po svém reformování přijala v roce 1806 název *Kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues der Natur- und Landeskunde mit Rücksicht auf die bezüglichen Cultur-Verhältnisse Mährens und Oesterreichischen Schlesien*. Tato společnost iniciovala založení zemského

² Musíme ovšem podotknout, že starší uměleckohistorická literatura, pokud se o umělcích 1. poloviny 19. století vůbec zmiňuje, často přináší stále tytéž, převážně biografické údaje a nekriticky přejímá starší formulace. Jejich souhrn můžeme nalézt v různých slovnících umělců, např. in: Ulrich Thieme – Felix Becker (ed.), *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike zur Gegenwart* I–XXXVII, Leipzig 1907–1950.

Františkova muzea v Brně (1816), které spravovalo přírodovědné, a v menší míře i umělecké sbírky. 1850 vznikla v rámci společnosti nová samostatná Historicko-statistická sekce (*Historisch-statistische Section*), v jejímž čele od 1851 stála významná brněnská osobnost, starosta města a historik Christian d'Elvert (1803–1896). Ten také redigoval časopis historicko-statistické sekce – *Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues der Natur- und Landeskunde*, do kterého přispívala celá řada tehdejších brněnských i moravských badatelů. Vedle časopisu vydávala historicko-statistická sekce také obsáhlejší „spisy“ – *Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues der Natur- und Landeskunde* s historickým a kulturně-historickým obsahem. Většina tištěných pramenů, informujících nás o moravském umění dané doby, ze kterých čerpá i tato práce, vzešla od autorů okruhu kolem historicko-statistické sekce.

Podrobné a faktograficky spolehlivé informace o brněnských sochařích sledovaného období a také o jejich dílech obsahují zejména publikace a časopisecké studie Mořice Trappa (1825–1895)³ a důležité informace a materiály obsahuje také pozůstalost rodiny Mořice Trappa (AMB, fond T43). Prameny k jednotlivých osobnostem moravského umění, mezi nimiž nacházíme i některé sochaře námi sledovaného období, shrnul ve své rukopisné práci *Quellen zu einer Geschichte der mährischen Kunst und Kunstgewerbes I a II*, Brünn 1893 (MZA, fond G 13 – Sběrka historického spolku, inv. č. 358) Hans Welzl.

BŘENEK, Josef

* 4. 3. 1820 Hranice na Moravě, † 27. 4. 1878 Předklášteří u Tišnova.⁴

Sochař, syn Karla Břenka, soukeníka v Hranicích a jeho manželky Otýlie, rozené Wetterhammer.⁵ Žák →Benedikta Edeleho, v jehož brněnské dílně se vyučil v letech 1837–1842.⁶ Po skončení učednických let odchází na kondici do Vídně. Mořic Trapp uvádí, že navštěvoval vídeňskou akademii; v seznamech jejich žáků však není uveden.⁷ Je pravděpodobné, že se spíše v prostředí akademie pohyboval, nebo byl soukromým žákem některého z jejich profesorů.⁸

20. října 1843 je doložen na brněnském předměstí jako obyvatel Křížové ulice č. p. 7–8, na území komendy křížovníků sv. Anny. 17. listopadu 1843 byl přijat do jurisdikce komendy křížovníků.⁹

³ Zejména *Brünns Kirchliche Kunst-Denkmaale*, Brünn 1888 a články publikované v časopise *Notizen Blatt der historisch-statistischen Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde* (dále jen *Notizen Blatt*).

⁴ Zemřel na „vodnatelnost“ a byl pohřben na místním hřbitově; viz Karel F. Krejčí, *Josef Břenek, Příspěvek k dějinám sochařství 19. století na Tišnovsku*, Tišnov 1938, nestr.

⁵ Výpis z matricy viz Krejčí (pozn. 4), nestr.

⁶ Moriz Trapp, *Zur mähr.-schles. Biographie. Josef Břenek*, Bildhauer, *Notizen Blatt* 1866, Nr. 2, s. 11–12.

⁷ Srov. Tomáš Sekyrka, *Studenti z českých zemí na akademii výtvarných umění ve Vídni v letech 1797–1850*, in: Vít Vlnas – Tomáš Sekyrka (ed.), *Ars baculum vitae. Sborník studií z dějin umění a kultury. k 70. narozeninám prof. PhDr. Pavla Preisse DrSc.*, Praha 1996, s. 317–326.

⁸ Břenkův vídeňský pobyt netrval nijak dlouho, jen asi jeden rok, neboť už na podzim 1843 byl zpět v Brně.

⁹ AMB, fond A 1/14, inv. č. 1308. Břenkův postup nebyl nijak neobvyklý. Lidé přicházející ze

V červnu 1844 se oženil s Terezou, dcerou Jakoba Willmayera, obuvnického mistra v Brně.¹⁰ 19. října 1844 požádal o udělení měšťanského práva¹¹ a jeho žádosti bylo 30. října rozhodnutím magistrátu vyhověno; měšťskou přísahu složil 11. listopadu 1844.

Postupně se Břenek stal patrně nejznámější postavou brněnského sochařství 19. století,¹² a to zejména díky značnému množství svých prací vázaných na architekturu, které realizoval na nově vznikajících brněnských stavbách, převážně v padesátých až šedesátých letech. Dalším okruhem jeho tvorby jsou volné sochy, umístěné většinou v exteriéru, kterých nejvíce nacházíme na Tišnovsku, např. Mariánský sloup na náměstí v Tišnově (1863), socha Gambrina v Lomnici u Tišnova (1856) apod.¹³

V posledních letech svého života, snad od roku 1872, žil Břenek v Předklášteří u Tišnova, kde 1872 a 1875–1876 opravoval křížovou chodbu a portál kláštera.¹⁴ Břenkův syn Antonín Břenek (Anton Brenek) (23. 10. 1848 Brno – 16. 11. 1908 Vídeň) se stal rovněž sochařem a později profesorem vídeňské akademie.¹⁵

D: Trapp v monografickém článku věnovaném Břenkovi uvádí seznam údajných Břenkových děl¹⁶ a o některých z nich se zmiňuje i ve svém spise z roku 1888.¹⁷ Úplný výčet děl však v tomto hesle záměrně neuvádíme, neboť u Břenka je nezbytně nutná nová, odborná, pečlivá a kritická revize jeho oeuvru, a to včetně signovaných prací. Břenek si s oblibou přivlastňoval některá díla jiných mistrů, např. svého učitele Benedikta Edeleho (Mořic Trapp /1866/ ho např. považuje za autora celého sousoší Božího hrobu v Lomnici u Tišnova). Jak také nedávno upozornila Jitka Sedlářová, nejznámější údajně Břenkovo dílo – karyatidy na budově bývalého německého gymnázia v Brně (dnes Janáčkova akademie muzických umění, Komenského nám.) – vykazují značnou formální shodu s díly vídeňského sochaře, působícího taktéž v Brně, Hanse Gassera (1818–1868), jehož antikizující styl buďto Břenek přímo citoval, nebo si i toto své nejslavnější dílo pouze „přivlastnil“. Podobný problém představují např. čtyři klečící karyatidy na bývalém Chlumeckého domě na České ulici v Brně.¹⁸

EDELE, Benedikt

*21. 3. 1797 Obingen (městečko ve Švábsku, bývalé knížectví Hohenzollern – Hechingen),¹⁹
† 30. 3. 1867 Brno²⁰

---

vzdálenějších míst, kteří se postupně chtěli stát brněnskými měšťany se často stali nejprve obyvateli brněnského předměstí, čímž získali lepší vyjednávací pozici.

¹⁰ Břenek se dobře oženil, jeho žena mu věnem mimo výbavu přinesla 400 zlatých a sám sochař měl našetřeno 500 zlatých, jak uvádí ve své žádosti na brněnský magistrát. Touto finanční zajištěností mimo jiné podkládá svou žádost, aby byl přijat do města Brna, protože chce svou živnost řádně rozvinout, což na předměstí není možné. Viz AMB, fond 1/14, inv. č. 1308.

¹¹ AMB, fond 1/14, inv. č. 1308.

¹² Jako jediný se např. ocitl v přehledu moravského umění té doby, sepsaném Augustem Prokopem, *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung* IV, Wien 1904, s. 1410.

¹³ O tom více viz Krejčí (pozn. 4), nestr.

¹⁴ Krejčí (pozn. 4), nestr.

¹⁵ Více viz AMB, fond T43, kartotéka osobností.

¹⁶ Trapp (pozn. 6), s. 11–12.

¹⁷ Trapp (pozn. 3), passim.

¹⁸ Jitka Sedlářová, Sochařství romantického historismu. Morava 1840–1860, in: Helena Lorenzová – Taťána Petrasová (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění* III/2, 1780/1890, Praha 2001, s. 28–32.

¹⁹ Přesné datum narození uvádí pouze Gustav Trautenberger, *Meister Schwoiser und seine Kunst*, in: *Blätter vom Deutschen Hause* 1894, č. 5.

²⁰ Viz AMB, rkp. č. 222, *Brünner Todtenbuch III. Advocaten, Ärzte, Gewerbs und Kaufleute, Lehrer und Professoren, 1851 bis 1890*. – AMB, fond C5 okresní soud civilní, Brno město 1855–1949, pozůstalosti, 867 IV. 778.

Sochař. První vzdělání získal v rodném Obingen u místního řezbáře Konrada Follina v letech 1809–1812.²¹ Poté se vydal na dlouhou vandrovní cestu přes Karlsruhe, Darmstadt a Mnichov až do Kasselu,²² kde vstoupil do dílny sochaře Johanna Christiana Ruhla (1764–1842).²³ Lze říci, že Kassel byl v této době významným kulturním centrem.²⁴ Počátkem dvacátých let se Edele ocitl ve Vídni, kde pracoval v renomované nábytkářské továrně Josefa Ulricha Danhausera (1780–1829)²⁵ Z Vídně v létě 1821 přichází do Brna, kde začal působit jako tovaryš v opuštěné dílně po sochařovi →Františku Reitterovi na Pekařské ulici. Tu zatím vedla Reitterova vdova Magdalena, již po muži zůstalo mistrovské právo, spolu se svým švagrem →Karlem Reitterem, který zdědil prostor dílny jako takový. Edelova žádost na magistrát o povolení provozovat sochařství v Brně, o udělení měšťanského práva a přípuštění k měšťské přísaze, a o schválení sňatku s Magdalenou Reitterovou je datovaná 10. ledna 1822.²⁶ Svatba se konala 25. dubna 1823 v kostele Nanebevzetí Panny Marie na Starém Brně.²⁷ V srpnu téhož roku požádal sochařský cech svým jménem magistrát o udělení

- 21 V protokolu AMB, fond 1/13, inv. č. 5762 Edele sděluje, že se u něj učil právě tyto tři léta. Jméno řezbáře je psáno jako Konrad Follin. Jitka Sedlářová, Brněnský sochař Benedikt Edele, *Bulletin Moravské galerie v Brně* 47, 1991, s. 19–20, uvádí znění Konrád Hollin.
- 22 Popis cesty uvádí sám Edele ve své žádosti na brněnský magistrát; viz AMB, fond 1/13, inv. č. 5762, srov. též Sedlářová (pozn. 21), s. 19–20.
- 23 Wilhelm Schram, Edele Benedikt, in: Thieme–Becker (pozn. 2) X, 1914, s. 335 nesprávně uvádí iniciály Edelova učitele jako J. E. Ruhla (Edelův vrstevník, architekt, krajinář a grafik – viz např. týž slovník sv. XXIX, s. 186–187), jak si povšiml již Krejčí (pozn. 4), nestr. Nesprávně je Ruhlovo jméno uváděno i v dalších pramenech: *Moravia, ein Blatt zur Unterhaltung, zur Kunde des Vaterlandes, des gesellschaftlichen und industriellen Fortschrittes* (dále jen *Moravia*) 1843, Nr. 30, 13. 4. uvádí opět nesprávné iniciály J. E. Ruhl. – Carl Joseph Schmidt, *Brünn und seine Umgebungen*, Brünn 1835, s. 88–89 komolí sochařovo jméno na *bekanntem Rauch in Gassel*.
- 24 Město bylo ke konci 18. a počátkem 19. století pod silným francouzským vlivem. Působili zde přední francouzští umělci, mezi jinými Étienne Boullée, který je autorem známého *Musea Fridericana* postaveného mezi lety 1769–1776. Za napoleonských válek patřil Kassel bratru Napoleona Bonaparta. Za těchto historických okolností zde vzniklo mnoho staveb v neoklasicistním stylu a město se stalo jedním z center, odkud se neoklasicismus šířil i do dalších německých oblastí. Johann Christián Ruhl studoval u francouzského sochaře Pajoua a pobýval i v Římě. Edele se tak mohl v jeho osobě nepřímo setkat s dobovým francouzským sochařstvím, zprostředkovaně i s italskými vlivy. Zde v prostředí Kasselu snad můžeme hledat kořeny neoklasicistních rysů pozdějšího Edelova díla. Autor článku v časopisu *Moravia* 1843, Nr. 30, 13. 4., chválí Edelovu znalost anatomie, které podle něj získal právě v Kasselu, kde modeloval z hlíny, pracoval se sádrou, kamenem i dřevem.
- 25 AMB, fond 1/13, inv. č. 5762. Edele sám si zdejší praxe velmi vážil. Ve své žádosti zdůrazňuje, že neodešel proto, že by ho z továrny propustili, naopak, že práci vykonával k plné spokojenosti zaměstnavatele, což dokládá jeho pochvalné dobrozdání. Důvod svého odchodu přímo neuvádí.
- 26 AMB, fond 1/13, inv. č. 5762. Magistrát Edelého odkázal na sochařský cech, protože jedinec osoba, která byla řádným členem cechu, mohla vykonávat sochařskou živnost a žádat o měšťanská práva. Edelému navíc situaci zkomplikovala ztráta křestního a výučního listu, o které zřejmě přišel někde na cestách. Proto musel složitě žádat o dispens. Ten nakonec získal, když mu komise sochařského cechu potvrdila, že sochařské umění ovládá nadměrně dobře. O svém talentu přesvědčil představeného cechu →Tomáše Forstera a jeho zástupce, houslaře Bernarda Wutzehofera a po předložení blíže neznámého mistrovského kusu byl do cechu přijat v 19. dubna 1823.
- 27 AMB, fond 6/59, sv. I., římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika oddaných, 1784–1843, s. 218: Ženich: Benedikt Edele (27 let), syn Emmanuela Edelého mlynáře z Obingen a Barbary Krammerové, jeho manželky; nevěsta: Magdaléna, rozená Dobrohlavová (34 let), dcera Josefa Dobrohlava, zámečnického tovaryše z Brna, a Anny Šmakové, jeho manželky. Svědci: Fridrich Haupt, mistr řemenář a Michael Korecký, vedoucí obchodu.

měšťanských práv.²⁸ Žádostem podaným jménem cechu úřad obvykle bez prodlení vyhověl, a tak Edele 13. září 1823 složil městskou přísahu a obdržel plnost měšťanských práv.²⁹

Brzy poté si založil již svou vlastní dílnu na tehdejší Ferdinandově ulici č. p. 431 (dnes Masarykova 27).³⁰ Zde třicet let žil a pracoval, zde byli ubytováni také jeho žáci: pozdější malíř Eduard Schwoiser (1836)³¹ a sochař →Josef Břenek (1837).³²

Paní Magdalena do nového manželství již přivedla dva syny →Gustava Reittera a Františka Xavera, jimž se stal Edele adoptivním otcem.³³ Rok po svatbě, 10. července 1824, se narodilo první z vlastních dětí Benedikta Edeleho, Amálie,³⁴ a po ní přišel 12. června 1825 na svět syn Heinrich Michael.³⁵ Záznam z roku 1829 hovoří o narození mrtvého chlapce 22. března,³⁶ 18. prosince 1833 se však manželům Edelovým narodil zdravý syn Kristián.³⁷

V třicátých letech dochází sochařovo dílo také prvních ohlasů v tištěných pramenech. V letech 1833 a 1835 se o něm zmiňuje Carl Joseph Schmidt,³⁸ 1843 je Edelemu věnován článek v časopisu *Moravia*.³⁹ Je zajímavé, že oba tyto zdroje chválí Edeleho sochařské schopnosti, ovšem upozorňují na to, že je zatím nepříliš známý, nedostatečně oceněný a jistě by si zasluhoval větších příležitostí ve formě umělecky náročnějších zakázek.

Změna nastala až v období čtyřicátých let 19. století, která můžeme s jistotou považovat za umělecký vrchol Edelova života. V této době získává příležitost pro sochařskou výzdobu reprezentativních sakrálních objektů. Rozhodující pro toto období bylo zvláště setkání s rajhradským opatem Viktorem Schlossarem, který si Edeleho vybral, aby naplnil jeho vize o citově čistém náboženském umění, vracejícím se k ideám barokního univerzalizmu, jehož formální naplnění viděl v neobarokním historismu, do jehož forem promítal své rekatolizační snahy spojené s moravským patriotismem.

Sochařův soukromý život poznamenala roku 1846 smutná událost. Při práci na kamenné soše sv. Benedikta na průčelí klášterního kostela v Rajhradě se 22. září 1846 zabil sochařův syn Heinrich Michael, student vídeňské Akademie, v němž Edele spatřoval svého nástupce.⁴⁰

²⁸ 11. 8. 1823. AMB, fond 1/13, inv. č. 5762.

²⁹ AMB, rkp. č. 7310, *Brünnerbuch der k. Hauptstadt Brünn vom Jahre 1800 angefangen*, s. 53.

³⁰ Nové číslování brněnských domů udává městský adresář (AMB H23) z roku 1877.

³¹ Trautenberger (pozn. 19), s. 8.

³² Trapp (pozn. 6), s. 11–12 zařazuje Břenkův pobyt u Edeleho do let 1837 až 1842.

³³ Ve své žádosti o povolení provozovat sochařství z 10. ledna 1822 Edele uvádí, že obě vdoviny dětí nutně potřebují péči a poskytnutí výživy, o což se sochař již po čtyři měsíce stará; viz AMB, fond 1/13, inv. č. 5762.

³⁴ AMB, fond 3/ 2, římskokatolická farnost sv. Janů, matrika narozených 1814–1839, s. 1072; kmotři: Fridrich Haupt, mistr řemenář a jeho manželka Johana.

³⁵ AMB, 3/ 2, římskokatolická farnost sv. Janů, matrika narozených 1814–1839, s. 1089; kmotři: Fridrich Haupt, mistr řemenář a jeho manželka Johana. Viz též pozn. 41.

³⁶ AMB, fond 3/ 2, římskokatolická farnost sv. Janů, matrika narozených 1814–1839, s. 1153.

³⁷ AMB, fond 3/ 2, římskokatolická farnost sv. Janů, matrika narozených 1814–1839, s. 1089; kmotři: Fridrich Haupt, mistr řemenář a vlastník domu a jeho dcera Johana. Kristián Edele se vyučil sochařem, zemřel však mlád někdy mezi 1846–1867.

³⁸ Carl Joseph Schmidt, *Brünn und seine Vorstädte im allgemeinen*, Brünn 1833. – Schmidt (pozn. 23), s. 88–89.

³⁹ *Moravia* 1843, Nr. 30, 13. 4., s. 122.

⁴⁰ V liturgickém kalendáři Viktora Schlossara, do něž opat občas vpisoval své záznamy o různých událostech můžeme číst latinský záznam, který přeložen zní: *Téhož dne 22. září spadl sochař Fridrich Christian Edele, syn sochaře brněnského z věže kostela, kde v průčelí dokončoval sochu sv. Benedikta. Bylo mu 19 roků, studoval na vídeňské Akademii umění, aby byl pomocníkem otce, který toto dílo začal. Otec dal za něho sloužit dvacet čtyři slavných mší. Viz MZA, fond E6, Dd 10/6, *Directorium Divini Officii in usum Monasterii Rayhradensis*, Anno 1846, Brunae, s. 55; citováno podle Sedlářová (pozn. 21), s. 19–20. – Edelův syn, původně pokřtěn jako Heinrich Michael (viz pozn. 35), druhé jméno Fridrich, které dostal po svém kmotru Fridrichu Hauptovi, zřejmě v užívání postupně převážilo. V době smrti mu bylo 21,*

V padesátých letech Edele upadnul do umělecké stagnace. Důvod zastavení tvorby děl větších rozměrů byl v dřívější literatuře spatřován ve smrti blízkých rodinných příslušníků.⁴¹ Tato ztráta, jakkoli bolestná, však nebyla jedinou příčinou. Zřejmě hlavním důvodem byl Edelův zhoršující se zdravotní stav, který se projevoval třesem rukou.⁴²

V této době (29. ledna 1852) se Edele podruhé oženil v kostele sv. Janů v Brně.⁴³ Jeho druhou manželkou se stala značně mladší Antonie (24. 4. 1825 – 9. 6. 1912), farská hospodyně, později švadlena.⁴⁴ Také v druhém manželství měl Edele několik dětí: 27. ledna 1854 se narodila jeho poslední dcera Amálie,⁴⁵ které dostala stejné jméno jako Edeleho první dcera narozená před třiceti lety, roku 1824. Její mladší bratr Julius Primus Antonius se narodil 9. září 1859.⁴⁶ Poslední dítě, syn, který dostal rovněž jméno Julius Primus Antonius, přišlo na svět dva roky před sochařovou smrtí, 3. června 1865.⁴⁷

Po materiální stránce se Edelemu nedařilo příliš dobře, obchody upadaly, a tak musel opustit svůj byt i dílnu na „Ferdinandgasse“ č. p. 431, a přestěhovat se do menšího bytu na „Mönitzergasse“ (dnešní Měřinská ulice) č. p. 119 a nedlouho před smrtí na „Adler Gasse“ (Orlí) č. p. 15. Zde také roku 1867 stár 70 let v naprosté chudobě zemřel. V roce Edelovy smrti žil již pouze jeho poslední syn Julius Primus, v té době dvouletý. Poručníkem mu byl ustanoven brněnský občan a majitel domu František Zuisch.⁴⁸ Sochařovy modely a kresby přešly do vlastnictví sochaře a Edelova přítele Adolfa Loose st.⁴⁹ Zbytek majetku zdědila vdova Antonie.⁵⁰

---

nikoliv 19 let. Jako student vídeňské akademie byl uveden ještě měsíc před smrtí v posmrtné relaci své matky Magdalény; viz AMB, fond 1/18, inv. č. 10673.

41 Tento názor viz Sedlářová, (pozn. 21), s. 19–20. Zdůrazňuje, že ztráta syna Edeleho pravděpodobně velmi poznamenala, zvláště, když tomu byl pouhý měsíc, co pochoval svou ženu Magdalenu (zemřela 24. 8. 1846). Gustav Trautenberger ve svém vzpomínkovém článku (pozn. 19) dokonce mluví o tom, že se z *tohoto šoku nikdy zcela nevzpamatoval*.

42 V žádosti o vystavení duplikátu potvrzení z roku 1847 o Edeleho zdejším trvalém pobytu a občanství, podepsané Benediktem Edelem 1851, vidíme, jak je jeho dříve pevný a úhledný rukopis zcela rozřesený. Tyto dokumenty potřeboval, aby se své rodné zemi (Švábsko) mohl ucházet o dědictví po otci. Duplikát mu byl roku 1851 vystaven; viz AMB, fond 1/13, inv. č. 5762.

43 AMB, fond 3/ 8, římskokatolická farnost sv. Janů, matrika oddaných 1784–1855, s. 699: ženich: Benedikt Edele (56 let), sochař, syn Emmanuela Edeleho mlynáře z Obingen a Barbary Krammerové; nevěsta: Antonie, rozená Hamříková, (27 let), farská hospodyně v Brně, dcera krejčího Václava Hamříka z Blanska a jeho ženy Anny, rozené Zimmermannové; svědkové: Gustav Reitter, pozlacovač a Johann Gaw.

44 AMB, fond B 1/39, UNV evidence domovského práva 1850–1948, list č. 6105.

45 Pokřtěna 1. února; kmotří: Gustav Reitter pozlacovač a jeho žena Johana.

46 Pokřtěn 13. června; kmotří: Martin Frimml a jeho manželka Marie, sousedi Edelových v domě na Mönitzergasse č. p. 519 (viz AMB H 23 – 1862).

47 Pokřtěn 4. června; kmotří: Alois Hornjak a Antonie Tatscha. Poslední syn se dožil dospělosti, a jako jediný ze všech Edelových dětí přežil svého otce. Stal se sazečem písma pro tisk, jeho manželkou byla Marie rozená Kloučková (*18 .8. 1871), 19. června 1891 se mu narodil syn Ludvík Edele. Julius odešel i s rodinou do rakouského městečka Kufstein, kde získal domovské právo. Edelův vnuk Ludvík žil později v Mnichově; viz AMB, fond B 1/39, UNV evidence domovského práva 1850–1948, list č. 6105, 6106 a 58715.

48 AMB, fond C5 okresní soud civilní, Brno město 1855–1949, pozůstalosti, 867 IV. 778 (Benedikt Edele).

49 Autentická Edeleho závěť se v AMB nedochovala; údaj viz Trautenberger (pozn. 19), s. 9. Je možné, že Trautenberger znal detaily o posledních letech sochařova života z přímého vyprávění Edelovy druhé manželky, která ho o mnoho let přežila.

50 AMB, fond C5 okresní soud civilní, Brno město 1855–1949, pozůstalosti, 867 IV. 778 (Benedikt Edele).

D: Už ve dvacátých letech Edele získává první zakázky,⁵¹ ve třicátých letech byly těžištěm jeho tvorby drobné práce umělecko-řemeslného charakteru.⁵² Rokem 1842 jsou datovány dva dřevěné reliéfy *Kající se sv. Máří Magdaléna* a *Kající se sv. Petr* (dnes Moravská galerie v Brně).⁵³ Od 1843 Edele vytváří soubor soch ve farním kostele v Lomnici u Tišnova (sochy sv. Víta a sv. Jana Křtitele na novém hlavním oltáři⁵⁴ a sousoší Božího hrobu v boční kapli kostela),⁵⁵ v průběhu roku 1844 pracuje pro opata Viktora Schlossara na Hostýně,⁵⁶ od 1845 pak v benediktinském klášterním kostele v Rajhradě u Brna.⁵⁷ V padesátých letech vytvořil již pouze jedno významnější dílo, Mariánský sloup na náměstí v Lysicích (1853).⁵⁸

- 51 Pravděpodobně v této době vytvořil pomník zemřelého brněnského biskupa Vincence Josefa knížete Schratzenbacha a plastickou výzdobu hlavního oltáře kostela v Kuníně; viz Cenková (pozn. 1), s. 58–61.
- 52 Příklady takovýchto zakázek uvádí např. Trautenberger (pozn. 19), s. 9: *Holzmodelle zu zwei Heiligen, welche der Glockengieser Hiller für die Kugel des grossen Thurmes der Jakobskirche goss. – Die Ornamente im Giebfeld der Teuberschen Fabrik (Zeile) in Stuck. – Steindekoration an den Pokorny'schen Häusern hinter der Reuthorgasse. – Holzornamente über dem Eingangsthor des Schwabschen Hauses, Kröna nr. 24* (tj. dnešní ulice Křenová). – *Ein kleiner liegender Löwe (geschnitz zu einer von Josef Kliment gefertigten Zither)*.
- 53 Předlohou reliéfu s kajícím se sv. Petrem (dřevo, 55,5 cm×41 cm; sign: *B. Edele Bildhauer in Brünn 1842*) byla rytina Willema van Swanenburga (1580–1612), vytvořená podle předlohy Abrahama Bloemaerta (1564–1651). Rovněž pro reliéf s kající se sv. Maří Magdalénou (dřevo, 55,5×41,5 cm; sign: *B. Edele Bildhauer in Brunn, 1842*) využil Edele grafické předlohy Edigia Sadelera a Martina van Vose. Oba reliéfy byly původně vystavené ve výkladu sochařovy dílny na Ferdinandgasse č. p. 431 a po jeho smrti přešly do majetku jeho vdovy, od níž byly 1872 zakoupeny tehdejším Františkovým muzeem (dnes Moravská galerie v Brně, inv. č. E 152, E 153).
- 54 Farní kronika *Hausprotocoll der Lomnitzer Pfarre* obsahuje celkový výdaj za nový hlavní oltář k roku 1844. Bylo za něj, pravděpodobně však dohromady s oltářním obrazem, zaplacen 1510 zl.; viz Krejčí (pozn. 4), nestr. Stejný pramen i zaplacenou částku uvádí také Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska II*, Praha 1999, s. 410. Současné uložení dokumentu není autorce známo.
- 55 Benedikt Edele v Lomnici pracoval nejspíše v průběhu roku 1843 na sochách pro hlavní oltář. Letopočet 1843 je přímo vyryt do štku na zadní straně soch *Sv. Jan Křtitel* a *Sv. Vít*. Jsou zde zachována i jména štukatérů, sochařových pomocníků, či realizátorů Edelova modelu: *Johann Anton* a *Ignatz*. O prvním není nic známo, ani jeho příjmení, druhý byl patrně mramorář Ignatz Modřický (Modrzický) z Brna; viz Samek (pozn. 54), s. 410. Sousoší Božího hrobu začalo vznikat patrně na přelomu let 1843 a 1844, některé části však mohly být dokončeny i později, v letech 1844 až 1847. S Edelem na tomto díle pracoval také jeho žák Josef Břenek, který je autorem některých částí sousoší. Podrobněji viz Cenková (pozn. 1), s. 61–69.
- 56 Edele zde navrhl a realizoval architekturu hlavního oltáře, postranní oltáře a kazatelnu, z části s ním spolupracoval brněnský štafíř Josef Haman; viz (*Moravia* 1847, Nr. 56, 11. 5.: *Sowohl Altar als Kanzel sind das Werk der geschickten Brünnner Meister des Bildhauers Edele und des Staffirers Haman*). Z jeho ruky vyšla také kompletní sochařská výzdoba: dřevěná socha Svatohostýnské Madony, štukové figury sv. Cyrila a Metoděje, štukový reliéf *Zázračné pokoření Tatarů pod Hostýnem*. Edele na Hostýně pracoval v letech 1844 a 1845; srov. Trautenberger (pozn. 19), s. 8: *A když se Čechové na svém Hostýně shromáždili, pak jim mohl mistr Edele vděčně poděkovat, neboť celé zařízení kostela na Hostýně, co kamene a štku se jedná, povstalo jeho rukou. Dlouho tam nahoře na kopci Hostýn bydlil, bušil, klepal a nalepoval*.
- 57 1845 a 1846 vytvořil na opatovu objednávku čtyři štukové sochy v životní velikosti pro dva protilehlé boční oltáře nejbliže u hlavního vchodu do kostela. Na prvním z nich, zasvěcenému „všem svatým benediktinského řádu“, jsou umístěny Edelovy socha *Sv. Ambrož* a *Sv. Augustin*. Na oltáři Svatého Příbuzenstva (někdy uváděn nesprávně jako oltář sv. Rodiny či oltář sv. Anny) sochy *Sv. Zachariáš* a *Král David*.
- 58 Am Lissitzer Marktplatze, *Notizen-Blatt* 1867, č. 11, s. 88.

FORSTER, Tomáš* ? 1775 Vyškov, † 26. 10. 1823 Brno⁵⁹

Sochař, žák Ondřeje Schweigla, původem z Vyškova. O měšťanská práva zažádal 11. března 1811.⁶⁰ V žádosti neuvádí žádné podrobnosti ze svého života, pouze stručně oznamuje, že předvedl cechu svůj mistrovský kus a následně byl do něj inkorporován a ihned zvolen principálem sochařů, na potvrzení čehož jsou připojeny podpisy činovníků cechu spolu s pečeti: Tomáš Schweigl jako představený (*Vorsteher*) cechu,⁶¹ a dále sochaři Ondřej Schweigl a →Josef Reitter. Měšťanské právo obdržel 18. dubna 1811, kdy také složil městskou přísahu. Tomáš Forster v Brně bydlel na tehdejší „Malé“ Pekařské ulici č. p. 81 (dnešní Kopečná), kde měl s největší pravděpodobností také svou dílnu.⁶²

Někdy v této době se o něm zmiňuje ve svém rukopise malíř Ignác Chambrez,⁶³ který ho chválí jako nadějného žáka Ondřeje Schweigla. Ve svém příznivém hodnocení Forsterova umění nezůstal zřejmě Chambrez osamocen, neboť velmi brzy po svém přijetí do sochařského cechu byl Forster zvolen jeho přednostou (*Obervorsteher des brünner Bildhauer Mittel*)⁶⁴ a v této funkci setrval až do své smrti. Jako takový je uveden na mnoha dokumentech úřední povahy, hlavně vystupuje při žádostech dalších adeptů sochařského umění o udělení mistrovských titulů a měšťanských práv. I přes toto prestižní postavení zřejmě nedosahoval nijak výrazných příjmů, neboť si v Brně nikdy nepořídil vlastní dům.

D: Ve sbírkách Moravské galerie v Brně se nachází signovaná a datovaná dřevěná soška Kalvárie z roku 1817.⁶⁵

HERMANN, Antonín

Datum narození nezjištěno, † 1830 Brno

Sochařský tovaryš, vlastník domu v Brně. Umělecká rodina Hermannů měla v Brně podle všeho delší tradici. Antonín Hermann byl pravděpodobně potomkem sochaře Pankráce Filipa Hermana.⁶⁶ V knihách brněnských příjmů máme na počátku 19. století záznamy o udělení měšťanských práv dokonce dvěma členům (pravděpodobně bratřím) rodiny Hermannů, jejichž povolání je v obou případech označeno jako „brněnský sochař“: Antonín Hermann se stal měšťanem 18. ledna 1803, →Josef Hermann 2. října 1813.⁶⁷ Mistrovským právem v této době nedisponovali, ale měšťanská

⁵⁹ AMB, fond 1/18, inv. č. 5886. Zemřel bezdětný ve věku 48 let; jeho pozůstalá manželka se jmenovala Františka. Bratr Tomáš Josef Forster byl členem řádu augustiniánů na Starém Brně.

⁶⁰ AMB, fond 1/13, inv. č. 3635.

⁶¹ AMB, fond 1/13, inv. č. 3635.

⁶² V pozůstalostním řízení roku 1823 je uvedeno bydliště v čísle 8, téže ulice.

⁶³ Ignatz Chambrez, *Nachlass eines mährischen Künstlers zu Belhrung seiner Söhne*, in: *Schriften der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues der Natur- und Landeskunde IX*, 1859, s. 361n (přetisk rukopisu, který vznikl někdy po roce 1814). Chambres označuje Tomáše Forstera jako autora mariánských sloupů na náměstí ve Vyškově a v Pačlavicích; obě připsání jsou mylná. Autorem vyškovského morového sloupu byl 1715 Jan Kristián Pröbstla (1677–??). Sochu Immaculaty na náměstí v Pačlavicích signoval a rokem 1773 datoval Jáchym Forster.

⁶⁴ AMB, fond 1/13, inv. č. 3846. Již 31. prosince 1812 je uveden jako *Obervorsteher des brünner Bildhauer Mittel*.

⁶⁵ Jitka Sedlářová, Brněnští sochaři první poloviny 19. století, *Bulletin Moravské galerie v Brně* 45, 1989, s. 40–42.

⁶⁶ Po Hermannově smrti jeho vdova Anna prodala 1732 za 60 zl. jeho mistrovské právo Antonínu Schweiglovi, otci Ondřeje a Tomáše Schweiglů; viz Cecilie Hálová-Jahodová, Sochařská rodina Schweiglů v Brně, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* F12, 1968, s. 59. (Zde také odkaz na Cerroniho, který Pankráce Hermana zmiňuje; srov. Jan Petr Cerroni, *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren*, MZA, fond G 12, sign. Cerr. I 34, fol. 247). V knize brněnských měšťanů je Pankrác Filip Hermann uveden jako sochařský tovaryš, který obdržel měšťanská práva 5. listopadu 1714; viz Josef Dosoudil, *Die Bürgeraufnahmen in Brünn 1559–1845*, *Zeitschrift für die Geschichte Mährens und Schlesiens* XXXIV, 1932, s. 13.

⁶⁷ Dosoudil (pozn. 66), s. 13.

práva obdrželi na základě vlastnictví domu v Brně, jak tomu bylo zvykem a jak to máme doloženo u samotného Antonína Hermanna.⁶⁸ 1817 žádá Antonín Hermann o přijetí do cechu a povýšení na řádného cechovního mistra a měšťanského sochaře. Samotná žádost se nedochovala, proto nevíme nic podrobnostech z jeho života nebo o důvodech, jimiž svou žádost podepřel. Je dochováno pouze dobrozdání úředníka, který vyhovění doporučuje, a z téhož dne 25. ledna 1817 nařízení magistrátu, podle kterého se měla sejít cechovní komise, jež by o žádosti rozhodla. Zdá se, že nové mistrovské místo nebylo zřízeno a Antonín Hermann nebyl vyslyšen.⁶⁹ Jako takový nemohl přijímat oficiální zakázky uměleckého typu, a o tom, zda-li se sochařství na řemeslné úrovni věnoval či nikoliv, nemáme zpráv. Živobytí mu mohlo zajistit vlastnictví domu, ovšem nevíme, jaký dům vlastnil roku 1803, a zda mu patřil ještě v roce 1817. Ve spisu kolem žádosti je uvedena jeho adresa na „Velké“ Pekařské č. p. 33.⁷⁰ Sochař měl početnou rodinu⁷¹ a zřejmě žil spíše na hranici chudoby.

D: Zatím nebylo nalezeno dílo, které bychom mohli Antonínu Hermannovi připsat. Stal se tak smutným dokladem dopadu striktního vymezení počtu mistrovských míst, které často brzdilo přirozený vývoj sochařského umění.

HERMANN, Josef

Životní data nejištěna.

Příbuzný (snad bratr) → Antonína Hermanna. Mezi brněnské měšťany byl přijat 2. října 1813, v knize příjmů je označen jako sochař. Pravděpodobně nebyl členem cechu.⁷² Můžeme uvažovat o možnosti, že Josef Hermann odešel později za prací do Mikulova, neboť zde máme zprávu o tamním měšťanském malíři shodného jména.⁷³

KELLNER, Ferdinand

Datum narození nezjištěno, † před 1877 Brno⁷⁴

Sochař, restaurátor v Brně. Ferdinand Kellner byl brněnským měšťanem, který vlastnil dům na „Malé“ Pekařské č. p. 71 a měšťské adresáře z let 1856 a 1862 ho uvádějí jako sochaře.⁷⁵ V AMB je uloženo několik dokumentů, vážících se ke snaze Ferdinanda Kellnera získat pronájem městských pozemků v okolí jeho domu, který stál pod městskými hradbami. Do nájmu dostal nedalekou hradební baštu, která bývala označena číslem VII. Tím si zajistil více prostoru pro uskladnění materiálu a hotových děl, jak sám uvádí. Sochařská živnost se mu dařila, protože počátkem šedesátých let svůj dům rozšířil o nové křídlo, aby mohl vybudovat větší dílnu.⁷⁶

⁶⁸ AMB, fond 1/3 IC1, rkp. č. 7310, *Brünnerbuch* (pozn. 29). Práva obdržel Antonín Hermann 15. ledna 1803 a městskou přísahu složil 18. ledna 1803. Označen je jako *Hausbesitzer*.

⁶⁹ AMB, fond 1/13, inv. č. 4687.

⁷⁰ AMB, fond 1/13, inv. č. 4687.

⁷¹ Manželka Marie Magdaléna Hermannová zemřela 19. července 1842 ve věku 68 let. Její pozůstalostní řízení se dochovalo v AMB, fond 1/18, inv. č. 10113. Antonín Hermann je zde uveden jako „dříve zemřelý sochař“, ona sama jako „vdova po sochaři“. V době její smrti žilo sedm dětí: Konrád (*1790), Richard (*1792), Julie (*1796), Amálie (*1800), Františka (*1803), Ferdinand (*1804), a Karel (*1807).

⁷² Dosoudil (pozn. 66), s. 13.

⁷³ Ztotožnění obou osobností je chronologicky možné; k malíři Josefu Hermannovi viz Lenka Kalábová, malíři a dekoratéri v Brně kolem roku 1800. Příspěvky ke slovníku umělců, *Opuscula Historiae Artium* F 44, 2000, s. 70.

⁷⁴ V adresáři z roku 1877 již není uveden, viz AMB H 23 0877.

⁷⁵ AMB H23 – 1856 a H23 – 1862.

⁷⁶ AMB, fond 1/22, inv. č. 2123, Ferdinand Kellner jako majitel domu na Malé Pekařské 71 žádá 1858 o přenechání pustého místa mezi jeho domem a baštou číslo VII. – AMB, fond 1/22, inv. č. 3337, žádost o pronájem chodby v baště č. VII (1860). – AMB, fond 1/22, inv. č. 4939 žádost o prolomení oken ve dvoře, v postranním křídle a také ve stávajícím průčelí, proti spojovací cestě od bašty č. VII (1862–1863).

D: Ferdinand Kellner se nejvíce věnoval opravám starších sochařských památek. Vcelku podrobně jsou doloženy jeho práce na dvou fázích oprav sloupu Nejsvětější Trojice na Zelném trhu z let 1855 až 1856 a znovu roku 1869. Za provedené práce obdržel odměnu 328 zl.⁷⁷ Zůstala dochována vlastní rukou sochaře psaná „restaurátorská zpráva“ o opravách morového sloupu na náměstí Svobody v Brně z let 1868 až 1869.⁷⁸ Ferdinand Kellner měl také rozhodující podíl při obnově brněnského Zderadova sloupu⁷⁹ a 1862 vytvořil model tohoto sloupu, jenž byl vystaven ve Františkově muzeu.⁸⁰ Pracoval i na výzdobě nově postavené všeobecné nemocnice sv. Anny, kde se spolu s Adolfem Loosem st. podílel na dekoraci fasády⁸¹ a dodal pískovcové sochy sv. Cyrila a Metoděje v životní velikosti, určené pro portál nemocniční kaple.⁸²

REITTER, Albert⁸³

* 1803 Brno, † 20. 2. 1826 Brno⁸⁴

Štafíř a pozlacovač, syn sochaře →Josefa Reittera, bratr →Františka Reittera a →Karla Reittera. Vyučil se, jak tomu, u mladších synů v sochařských rodinách obvykle bývalo, štafířem a pozlacovačem. Stejnou profesi vykonával také jeho švagr →František Stoklassa.

O mistrovské místo po zemřelém štafíři Johannu Götzovi, a o udělení měšťanských práv požádal 15. listopadu 1824.⁸⁵ Uvádí, že se nejen řádně vyučil, ale také pobýval několik let na kondici ve Vídni. Argumentuje také nutností hmotně zaopatřit svou nemocnou matku a dvě nezletilé sestry, Kateřinu a Barboru.⁸⁶ Protože však plnoletosti v této době nedosahoval ani sám Albert Reitter (nebylo mu ještě 24 let), byla jeho žádost zamítnuta.⁸⁷ Na tuberkulózu zemřel ještě dříve než daného věku dosáhl a než se mohl pokusit svou žádost opakovat.

REITTER, František

* 1794 Brno, †11. 9. 1818 Brno⁸⁸

⁷⁷ AMB, fond 1/22, inv. č. 4059. – Zprávy o Kellnerových opravách sloupu Nejsvětější Trojice viz také Trapp (pozn. 3), s. 122. – *Tagesbote aus Mähren* XVIII, 1868, 29. 8. – *Brünner Zeitung* 1868, 10. 9. – *Mährisch-schlesischer Correspondent* XXVII, 1887, 19. 9.

⁷⁸ AMB, fond 1/22, inv. č. 4059; viz též Trapp (pozn. 3), s. 113.

⁷⁹ Christian d'Elvert, Die Restaurierung der Zderad-Säule in Brünn, *Notizen-Blatt* 1879, č. 8, s. 57–61.

⁸⁰ Moriz Trapp, *Průvodce Františkovým muzeem v Brně*, Brno 1891, s. 56.

⁸¹ *Mährischer Correspondent* VI, 1866, 8. 4.: *Die Lieserung von Ornamenten zum Neubau hiesigen Krankenhaus, im Anschlag von circa 4000 fl wurde dem hiesigen Bildhauer Kellner in Brünn mit Loos überlassen. Diese für die Fronte des Hauptgebäudes bestimmten Ornamente sollen aus Cement ausgeführt werden.*

⁸² Sochař nejprve předvedl sádrové modely obou figur uměleckému kolegiu, které jejich provedení schválilo. Měl také navrhnout figury dvanácti apoštolů na kupoli kaple, jak to ve svých plánech navrhl Theophil Hansen. Viz *Mährischer Correspondent* VII, 1867, 1. 1. O hotových sochách z pískovce se pochvalně zmiňuje článek in: *Mährischer Correspondent* VIII, 1868, 13. 9.

⁸³ Ortografie jména Reitter v pramenech kolísá. Často psáno také Reiter, někdy Reuther apod. Používám zde transkripci, jakou používal Karel Reitter. V některých pramenech je také někdy forma jména Reiter přeškrtnuta a opravena na Reitter; členové rodiny si tedy přáli, aby se jejich jméno psalo s dvěma t.

⁸⁴ AMB, fond 6/79, sv. I., římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika zemřelých, 1788–1836, s. 421.

⁸⁵ AMB, fond 1/13, inv. č. 6253, žádost o místo městského štafíře a pozlacovače.

⁸⁶ AMB, fond 1/13, inv. č. 6253.

⁸⁷ Není tedy uveden ani v městských knihách, viz AMB, fond 1/3 IC1, rkp. č. 7310, *Brünnerbuch* (pozn. 29).

⁸⁸ AMB, fond 6/79, sv. I, římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika zemřelých, 1788–1836, s. 361.

Sochař; nejstarší syn sochaře → Josefa Reittera se vyučil v otcově dílně a chystal se pokračovat v rodinné sochařské živnosti. Z roku 1812 se dochovala jeho žádost o udělení měšťanských práv práva a přípuštění k městské přísaze.⁸⁹ Představuje se jako ve zdejším cechu inkorporovaný sochař, který složil mistrovské zkoušky tím, že předvedl svůj mistrovský kus, jenž byl shledán dobrým. Žádost z 19. března 1812 podepsali za cech oba Schweiglové – Ondřej i Tomáš. František Reitter bez průtahů 14. dubna 1812 měšťanská práva obdržel⁹⁰ a stal se tak v osmnácti letech samostatně pracujícím mistrem v otcovské dílně na „Velké“ Pekařské ulici (dnešní Pekařská 19). Jako učedník mu brzy začal pomáhat jeho mladší bratr → Karel Reitter. Někdy v této době (mezi lety 1812–1815) se František Reitter oženil s Magdalenou rozenou Dobrohlavovou (1794–1846), původem z Blanska. Než však mohl mladý sochař svou začínající dílenskou praxi více rozvinout, zemřel, podobně jako jeho sourozenci, ve svých 24 letech na tuberkulózu.

Zůstala po něm mladá vdova Magdaléna a dva nezletilí sirotci: → Gustav a → František Xaver, jejichž poručníkem se stal Fridrich Haupt, mistr řemenář, který jim oběma šel při křtu za kmotra. Vdova Magdaléna se později provdala za → Benedikta Edeleho.

U příležitosti pozůstalostního řízení byl pořízen inventář domácnosti a dílny Františka Reittera, včetně dochovaných prací.⁹¹

D: Z jeho děl neznáme téměř nic. Existuje zpráva, že 1816 zhotovil dřevěnou formu lampy, kterou potom do cínu odlil Antonín Uth. Lampa byla učena pro zvonici dnes neexistující kaple sv. Václava.⁹²

REITTER, František Xaver

* 4. 4. 1819 Brno,⁹³ datum úmrtí nezjištěno

Mladší syn → Františka Reittera se narodil jako pohrobek až po otcově smrti, a vychovával ho jeho otčím → Benedikt Edele. Vyučil se sochařem a zřejmě brzy po svém vyučení odešel do Vídně. V Brně o měšťanská práva nepožádal a brněnským měšťanem se nestal. Při pozůstalostním řízení své matky Magdalény († 4. 8. 1846) je označen jako „sochař ve Vídni ve službách hraběte Harracha“.⁹⁴

REITTER, Gustav

* 29. 9. 1816 Brno,⁹⁵ † před 1862 Brno⁹⁶

Štafír a pozlacovač, malíř a litograf. Syn sochaře → Františka Reittera a jeho Magdaleny, rozené Dobrohlavové; jeho otčím byl → Benedikt Edele. Poté, co se vyučil štafírem a pozlacovačem, požádal v roce 1842 o mistrovská a měšťanská práva.⁹⁷ Ta získal 4. ledna 1843, městskou přísahu složil v téže roce, 22. března.⁹⁸ Rok na to se oženil: 21. dubna 1844 si vzal za manželku Johannu rozenou Lippovou.⁹⁹ Dlouho žil u Benedikta Edeleho na Ferdinandgasse 431 (dnešní Masarykova)

⁸⁹ AMB, fond 1/13, inv. č. 3815.

⁹⁰ Dosoudil (pozn. 66), s. 13.

⁹¹ AMB, fond 1/18, inv. č. 4934.

⁹² Trapp (pozn. 3), s. 106. František Reitter nesprávně uveden jako Johann. Kapli sv. Václava se zvonici dal 1816 postavit brněnský rychtář a pekař Václav Bauer u vlastního domu na Vídeňské ulici č. p. 41 (dnes č. 36). Kaple byla posvěcena 25. července 1817; viz také *Mährischer Correspondent* VIII, 1868, 21. 3.

⁹³ AMB, fond 6/28, sv. I., římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika narozených, 1784–1819, s. 922. Pokřtěn téhož dne, kmotři: Fridrich Haupt, řemenář a jeho manželka Johanna.

⁹⁴ AMB, fond 1/18, inv. č. 10673.

⁹⁵ AMB, fond 6/28, sv. I., římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika narozených, 1784–1819, s. 888. Pokřtěn téhož dne, kmotři: Fridrich Haupt, řemenář a jeho manželka Johanna.

⁹⁶ V městském adresáři z roku 1862 není již uveden.

⁹⁷ AMB, fond 1/14, inv. č. 1029.

⁹⁸ AMB, fond 1/3 IC1, rkp. č. 7310, *Brünnerbuch* (pozn. 29).

⁹⁹ AMB, fond 3/ 8, římskokatolická farnost sv. Janů, matrika oddaných 1784 1855, s. 574.

a poté v blízkém okolí (Sattlergasse, Postgasse).¹⁰⁰ Při pozůstalostním řízení své matky Magdalény v roce 1846 je uveden jako „městský štafír a pozlacovač“. ¹⁰¹ Později byl kmotrem mladší dceři → Benedikta Edeleho z druhého manželství Amálii Antonii (* 21. 1. 1854).

D: Podílel se na různých opravách a některých dobových restaurátorských zásazích na starších sochařských památkách. Také kreslil a maloval, jak tomu bylo i u dalších tehdejších štafírů, např. u Gustava strýce → Františka Stoklassy. Zabýval se též grafikou a vedutami. Z AMB známe jeho dlouhý dopis psaný vlastní rukou z 8. ledna 1855, kdy prosí o vydání svého alba pohledů na město Brno. Je podepsán jako Gustav Reitter, „malíř a litograf“. ¹⁰²

REITTER, Ignác

Životní data nezjištěna

Sochař, syn → Josefa Reittera z prvního manželství. Doložen jako „sochař v Olomouci“ při pozůstalostním řízení svého otce 1815 a 1825. ¹⁰³

D: 1820 dodal dřevěný, černě politurovaný rám se zlatými terčí pro oltářní obraz malíře Havelky v kostele sv. Jiří ve Velkých Opatovicích. ¹⁰⁴

REITTER, Josef

* kolem 1747, † 8. nebo 9. 5. 1815 Brno ¹⁰⁵

Sochař, syn Josefa Rayera († před 1782) z Königstättenu v Horním Rakousku. ¹⁰⁶ Nejstarší člen původem rakouské sochařské rodiny Reitterů, ¹⁰⁷ která se v Brně natrvalo usadila a jejíž členové zde pak působili po celé 19. století. Po svém příchodu na Moravu pobýval nejprve v Olomouci, do Brna přišel někdy před 1782, kdy se poprvé oženil 16. června 1782 u sv. Jakuba. Jeho manželkou se stala Rozálie, rozená Jandová (1757 – 3. 5. 1790), dcera Josefa Jandy, sazeče písma. ¹⁰⁸ V manželství se narodily tři děti: syn → Ignác, který se stal sochařem v Olomouci, a dvě dcery: Antonie, provdaná Antonová ve Zdounkách a Anna, služebná u Žerotínů v Brně. ¹⁰⁹ Nemáme zprávy o tom, zda a kdy Josef Reitter obdržel měšťanská práva; patrně k tomu došlo někdy po roce 1789, kdy je poprvé uveden jako sochař. ¹¹⁰ Umělec zůstával nemajetný, rodina žila v podnájmu na „Malé“ Pekařské č. p. 67 (dnešní Kopečná), ¹¹¹ později (1815) na „Malé“ Pekařské č. p. 44. ¹¹²

Tři roky po smrti své první ženy se 28. ledna 1793 podruhé oženil s Františkou Pařízkovou (25. 1. 1770 – před 1831). ¹¹³ Manželům se postupně narodilo sedm dětí, tři synové a čtyři dcery: → Fran-

¹⁰⁰ V pramenech je jeho adresa uvedena takto: 1846 Ferdinandgasse 332 (dnes Masarykova); 1855 Postgasse č. p. 449 (dnes Poštovská); 1856 Sattlergasse 441 (část dnešní Masarykovi u bývalé židovské brány).

¹⁰¹ AMB, fond 1/18, inv. č. 10673.

¹⁰² AMB, fond T43, kartotéka osobností, Reitter.

¹⁰³ AMB, fond 1/18, inv. č. 6099.

¹⁰⁴ Sedlářová (pozn. 65), s. 40–42.

¹⁰⁵ AMB, fond 6/79, sv. I., římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika zemřelých, 1788–1836, s. 343 († 8. 5. 1815 ve věku 68 let na *sešlost věkem*). – AMB, fond 1/18, inv. č. 6099 († 9. 5. 1815 ve věku 69 let).

¹⁰⁶ AMB, fond T43, kartotéka osobností, Reitter.

¹⁰⁷ Psaní jména Reitter v pramenech kolísá. Často psáno také Reiter, někdy Reuther apod. Zde používám transkripci, jakou se podepisoval Karl Reitter vlastní rukou. V některých pramenech je také někdy pravopis Reiter přeškrtnut a opraven na Reitter. Sami členové rodiny si tedy přáli, aby se jejich jméno psalo s dvěma t.

¹⁰⁸ AMB, fond T43, kartotéka osobností, Reitter; svědci: Johann Reisher a Johann Neumann.

¹⁰⁹ AMB, fond 1/18, inv. č. 6099.

¹¹⁰ AMB H 23 – 1789.

¹¹¹ Johann Silvester Siedler, *Neuer Notizschema von der kön. Hauptstadt Brünn für das Jahr 1789*, Brünn 1789 (AMB H 23 – 1789).

¹¹² AMB, fond 1/18, inv. č. 6099.

¹¹³ AMB, fond T43, kartotéka osobností, Reitter. 1829 žila jako vdova v blíže neurčeném měst-

tišek (1794–1818), Tekla (1797–před 1831)¹¹⁴, →Karel (1798–1875), Josefa (1801– 820)¹¹⁵, → Albert (1803–1826), Kateřina (1807–1829)¹¹⁶ a Barbora (1809–1831)¹¹⁷. Kromě druhorozeného Karla zemřely všechny tyto děti ve věku kolem dvaceti let na tuberkulózu. Z dcer se provdala pouze Tekla a to za malíře →Františka Stoklassu. 11. března 1811 je Josef Reitter jako „městský sochař“ podepsán pod žádostí →Tomáše Forstera o měšťanská práva.¹¹⁸

Při projednávání Reitterovy pozůstalosti 1815 je v protokolu uvedeno, že sochař testament neza- nechal a ta trocha šatstva a prádla, která jediná po mrtvém zbyla, musela být prodána na uhrazení nákladů na pohřební výlohy.¹¹⁹ Zajímavé ovšem na tomto pozůstalostním řízení je, že bylo sepsáno až v roce 1825. Vyplyvá to zcela jasně ze souvislosti v dokumentu. Např. sochařovy děti jsou zapsány svým věkem a stavem, aktuálním k roku 1825.¹²⁰ Zdůvodnit se tato skutečnost dá tak, že děti z prvního manželství Josefa Reittera, žijící mimo Brno, byly těsně po smrti otce z dědického řízení zcela opomenuty. Počátkem roku 1825 si tedy →Ignác Reitter, sochař v Olomouci, stěžoval a otevřel nové prošetření pozůstalosti. Nové šetření však žádný zatajený majetek neprokázalo.¹²¹

D: Josefa Reittera považujeme za autora části sochařské výzdoby a kazatelny ve farním kostele v Drnholci.¹²²

---

ském chudobinci (viz AMB, fond 1/18, inv. č 6955) a 1831 je již uvedena jako mrtvá (AMB, fond 1/18, inv. č 7417a/1596).

¹¹⁴ 1825 se provdala za →Františka Stoklassu (AMB, fond 1/13, inv. č. 6277); při projednávání pozůstalosti sestry Barbory 1831 není již uvedena mezi žijícími příbuznými (AMB, fond 1/18, inv. č. 7417a/1596).

¹¹⁵ AMB, fond 6/79, sv. I., římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika zemřelých, 1788–1836, s. 373 – zemřela svobodná 16. října 1820 ve věku 19 let na tuberkulózu.

¹¹⁶ Komorná u hraběte Barma v Bučovicích, zemřela svobodná ve věku 22 let na tuberkulózu. Nezanichala žádný majetek, šaty si mohli volně ponechat pozůstalí sourozenci, jako částečnou náhradu za pohřební výdaje. AMB, fond 6/79, sv. I., římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika zemřelých, 1788–1836, s. 441. – AMB, fond 1/18, inv. č 6955.

¹¹⁷ AMB, fond 6/79, sv. I., římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika zemřelých, 1788–1836, s. 457. Zemřela na tuberkulózu jako svobodná ve věku 19 let. Žila u svého posledního žijícího sourozence, bratra Karla. Protože nezdědila žádný majetek po otci, a sama neměla žádný výdělek, nezanechala vůbec žádný majetek; viz AMB, fond 1/18, inv. č 7417a/1596.

¹¹⁸ AMB, fond 1/18, inv. č 5886.

¹¹⁹ AMB, fond 1/18, inv. č 6099.

¹²⁰ Tekla Reitterová je uvedena jako provdaná Stoklassová. Kdyby řízení probíhalo 1815, nemohla být ještě vdaná, protože o její ruku požádal František Stoklassa teprve 1824. Mezi pozůstalými chybí také dva sourozenci zemřelí před 1825: Franz (†1818) a Josefa (†1820).

¹²¹ AMB, fond 1/18, inv. č 6099.

¹²² Josef Reitter dodal do kostelního interiéru čtyři dřevěné sochy světců pro dva protilehlé postranní oltáře a řezbami zdobenou kazatelnu. První z obou bočních oltářů je zasvěcen čtrnácti svatým pomocníkům a doplněn sochami *Sv. Vendelín* a *Sv. Notburga*. Na protějším oltáři jsou umístěny sochy *Sv. Šebestián* a *Sv. Florián*; viz Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren, Brünnner Diöcese*, sv. II, Brünn 1858, s. 63. (Starší literatura uvádí jako autora kazatelny sochařova syna Karla Reittera, jemuž však v době, kdy jeho otec pracoval pro Drnholec byly pouhé dva roky. Wolný pouze uvádí, že sochy obou postranních oltářů a kazatelnu vytvořil Reitter – není uvedeno křestní jméno – a nic nenasvědčuje tomu, že by měl na mysli dva různé umělce. Díla musela vzniknout nejdříve po 1782, kdy Reitter přišel do Brna, nejspíše však až po té, co se stal brněnským měšťanem a sochařským mistrem (1789), a mohl spolupracovat s Ondřejem Schweiglem, tedy přibližně kolem 1800.

REITTER, Karel

* 1798 Brno, † 7. 8. 1875 Brno

Vlastník domu v Brně, sochař. Vyučil se u otce → Josefa Reittera a poté pět let pracoval (*in condition*) v dílně svého bratra → Františka.¹²³ Když ten 1818 náhle zemřel, Karel nějaký čas opuštěnou dílnu vedl spolu s vdovou Magdalenou.¹²⁴ Protože však živnost jako taková a s ní spojené mistrovské právo přešlo na Magdalenu, Karel Reitter musel mistrovský titul získat jiným způsobem. Když se roku 1820 syn Tomáše Schweigla → Antonín sochařské živnosti vzdal, Karel Reitter okamžitě využil příležitosti a ve svých 23 letech požádal o uvolnění mistrovské místo, o udělení měšťánského práva a připuštění k městské přísaze. Jeho žádost je datována 16. prosince 1820.¹²⁵ Omlouvá se v ní, že z nedostatku zdraví a pro tělesnou slabost není schopen vykonat obvyklou tovaryšskou cestu, jak mu dosvědčuje přiložené lékařské potvrzení.¹²⁶ Cechem byla tato výjimka uznána a Karl Reitter prožil celý svůj život v Brně a prakticky nevycestoval mimo Moravu. V lednu 1821 předvedením mistrovského kusu složil mistrovské zkoušky a stal se členem cechu, kterému od roku 1812 předsedal → Thomas Forster. Měšťánská práva pak získal 24. března 1821.¹²⁷

Karel Reitter byl dvakrát ženatý a zplodil mnoho dětí, z nichž jen několik se dožilo dospělosti. Se svou první manželkou Marií, rozenou Janalickou (1799–1835),¹²⁸ měl Karel Reitter tři děti.¹²⁹ Jeho druhou manželkou se stala Vincencia (1813–1870), dcera Karla Kozmana, majitele domu a obuvníka v Brně a jeho manželky Rosalie.¹³⁰ Svatba se konala 23. října 1836 v kostele sv. Jakuba.¹³¹ V manželství se narodilo celkem devět dětí.¹³²

¹²³ AMB, fond 1/13, inv. č. 5578.

¹²⁴ AMB, fond 1/13, inv. č. 5578. Jako vedoucí dílny (*Gewerbsführer*) působil 2 roky a 4 měsíce.

¹²⁵ AMB, fond 1/13, inv. č. 5578.

¹²⁶ AMB, fond 1/13, inv. č. 5578.

¹²⁷ AMB, fond 1/3 IC1, rkp. č. 7310, *Brünnerbuch* (pozn. 29).

¹²⁸ AMB, fond 6/79, sv. I., římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika zemřelých, 1788–1836, s. 480. Narodena v Oslavanech, zemřela 7. dubna 1835 v Brně na „Velké“ Pekařské ulici č. p. 109 na tuberkulózu. Po její smrti byl pořízen pozůstalostní inventář, viz AMB, fond 1/18, inv. č. 8444.

¹²⁹ Karel Boromejský Josef Reitter (25. 6. 1829, pokřtěn 27. 6.), kmotří: František Stoklassa, měšťánský malíř a štafír, Františka, svobodná paní von Schaeff z Oslavan, viz AMB, fond 6/29, sv. II., římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika narozených 1820–1831, s. 293. Jediný přežil svou matku († před 1909) a stal se hejtmanem u vojska. Jeho manželkou byla Františka (1839), rozená Tomášková z Jihlavy.

Maria (1831 – 2. 5. 1832), viz AMB, fond 6/79, sv. I., římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika zemřelých, 1788–1836, s. 472.

Franziska de Paulo Theresia Maria Reitterová (26. 6. 1833, pokřtěna 27. 6. – 2. 6. 1834), kmotří: František Stoklasa, měšťánský štafír a malíř, Františka, svobodná paní von Schaeff z Oslavan; viz AMB, fond 6/30, sv. III, římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika narozených 1832–1848, s. 28. – AMB, fond 1/18, inv. č. 7414a/2299.

¹³⁰ AMB, fond B 1/39, UNV evidence domovského práva 1850–1948, list číslo 29266. (Stav rodiny k roku 1909). – AMB, fond 2/30, římskokatolická farnost sv. Petra a Pavla, matrika zemřelých, sv. VI., 1860–1921, s. 111.

¹³¹ AMB, fond T43, kartotéka osobností, Reitter; svědci: Valentin Neumayer a Josef Holas.

¹³² Zde uvedené údaje o jednotlivých dětech vznikly kombinací několika pramenů:

a) Matriky narozených a zemřelých římskokatolické farnosti sv. Petra a Pavla.

b) AMB, fond T43, kartotéka osobností, Reitter.

c) AMB, fond B 1/39, UNV evidence domovského práva 1850–1948, list číslo 29266.

Josefa (1838 – 15. 4. 1838), viz AMB, fond 6/71, římskokatolická farnost Nanebevzetí P. Marie Staré Brno, oddělení Velká Pekařská..., matrika zemřelých, 1837–1949, s. 98.

Anna Vincencia (*13. 4. 1839) v domě na Zelném trhu č. p. 326 (nové č. 18), provdaná za Heinricha Kempfa, úředníka ve spořitelně.

Rodina žila na „Velké“ Pekařské ulici č. p. 109 (dnes Pekařská 27) a Karel Reitter používal otcovskou dílnu na „Velké“ Pekařské č. p. 101 (dnes Pekařská 19) až do konce třicátých let. V archívních pramenech nenacházíme žádné informace o dílech Karla Reittera z let 1821 až 1838. Nesporným důkazem jeho komerčního úspěchu je fakt, že si koupil v Brně na Zelném trhu č. p. 326¹³³ vlastní dům,¹³⁴ kde žil a pracoval a od roku 1839. Stoupající prestiž dosvědčuje skutečnost, že v letech 1844 a 1845 vybudoval v průčelí svého domu nový vchod s velkými bytelnými dveřmi, ke kterému přidal ještě sochařsky pojedený reprezentativní portál.¹³⁵ Podoba tohoto portálu nám však není známa, neboť původní přiložené kresby se v dokumentech ohledně povolení stavby nedochovaly.¹³⁶

Pochvalně o Reitterovi roku 1841 píše také historik Ernst Hawlik: *Den Bildhauer hier Landes nährt gegenwärtig zum Glück noch der Hang des Privaten, seine niedlich aufgebauten Häuser mit Reliefs-Arbeiten von Außen, die aber gröstentheils nur in Zierwerk bestehen. So erhalten sich z. B. in Brünn die geschickten Bildhauer, Herr Edele und Herr Carl Reiter. Letzterer hatte das glückliche Geschick, v. J. in die St. Mauritikirche nach Kremsier auf fürsterzbischöfliche Bestellung, nebst gothischem Altarzierwerk die Aposteln Mährens, Cyrillus und Methodius, mit Beifall in Holz zu schnitzen.*¹³⁷ Pozoruhodná je v této souvislosti zmínka z adresáře města Brna z roku 1856, kde je Karel Reitter označen nejen jako sochař, ale jako „sochař a prodáváč hraček“.¹³⁸ Vedle tedy již zmíněné výroby dveří a dřevěného obložení stěn, a také vyřezávání nábytku, mohly být dřevěné hračky dalším pravděpodobným živobytím měšťanského sochaře.

Karel Reitter zemřel 1875 a jeho úmrtní oznámení je uchováno v Trappově pozůstalosti v AMB. Dozvídáme se z něj, že sochař byl členem brněnské měšťanské domobrany a držitelem vyznamenání Zlatého kříže za zásluhy.¹³⁹ Sochařskou živnost po otci nepřevzalo žádné z dětí,¹⁴⁰ úmrtím Karla Reittera (†1875) jsou tudíž pomyslné dějiny sochařské rodiny Reitterů ukončeny.

D: Na to, jak dlouho sochař v Brně působil, však známe velmi málo jeho uměleckých realizací. Částečně vysvětlení tohoto faktu nám přináší pouze známá skutečnost převahy řemeslné produkce nad uměleckou Jedinou větší veřejnou zakázkou, o které máme zprávy byly sochy sv. Cyrila a Metoděje

Kateřina Vincencia (16. 6. 1840 – 16. 12. 1840) a Alžběta Vincencie Josefa (16. 6. 1840 – 26. 12. 1840), viz AMB, fond 2/29, římskokatolická farnost sv. Petra a Pavla, matrika zemřelých 1824–1859, s. 182.

Beata Alžběta Josefa (18. 12. 1841 – 31. 7. 1919), zemřela svobodná v Lysicích.

Rudolf (5. 4. 1844 – 15. 12. 1911), katolický kněz, vysvěcen 22. 7. 1868; kaplan v Lysicích, od 1871 kooperátor v Brně u sv. Maří Magdalény, od 1880 farář v Lysicích, 1903 děkan v Letovicích a 1903–1911 děkan u sv. Tomáše v Brně.

Matilda Rosalia (14. 3. 1846 – ?), provdaná učitele za Františka Lavičku.

Josefa Karolína Maria (28. 12. 1846 – před 1909).

Ludwig Alfred Franz Xaver (24. 7. 1848 – ?), obchodník, manželka Eugenia, rozená Mayerová (5. 10. 1860 – 22. 1. 1915).

Wilhelm Johann Babtista (27. 5. 1850 – 1857), viz AMB, fond 2/29, římskokatolická farnost sv. Petra a Pavla, matrika zemřelých 1824–1859, s. 353.

¹³³ Podle nového číslování Zelný trh č. 18; původní sochařův dům byl zbořen, aby uvolnil místo novostavbě Ferdinanda Fellnera a Hermanna Helmera z roku 1899.

¹³⁴ Část stavebního řízení se dochovala v AMB, fond 1/14, inv. č. 308, Karl Reitter nejprve 1836–1837 neúspěšně žádal o povolení k postavení domu na místo kůlny v prostoru brněnské brány. K návrhu byly přiloženy tři, dnes nedochované stavební plány. Když mu nebyla povolena stavba u brněnské brány, koupil dům na Zelném trhu.

¹³⁵ AMB, fond 1/14, inv. č. 308.

¹³⁶ AMB, fond 1/14, inv. č. 308.

¹³⁷ Ernst Hawlik, *Zusätze und Verbesserungen zu dem Werken: Geschichte der Baukunst der bildenden und zeichnenden Künste im Markgrathume Mähren*, Brünn 1841, s. 21.

¹³⁸ AMB H23 – 1856.

¹³⁹ AMB, fond T43, kartotéka osobností, Reitter.

¹⁴⁰ Ze synů, kteří se dožili dospělého věku se Karel (*1829) stal vojenským hejtmanem, Rudolf (*1844) knězem a Ludvík (*1848) obchodníkem. Ani žádná z dcer se nevdala za umělce.

pro nový hlavní oltář v regotizovaném chrámu sv. Mořice v Kroměříži. Sochař je vytvořil 1839 a byl tak zmíněn v několika relacích dobového tisku.¹⁴¹ Ještě v poměrně pokročilém věku, roku 1868, se Karel Reitter podílel na restaurování sloupu Nejsvětější Trojice na Zelném trhu. Máme zachovanou objednávku, kde se zavazuje vykonat určité práce, jako doplnění chybějících dílů (prstů nebo nohou figur), napuštění celého objektu čtyřikrát po sobě horkým olejem a následné natření ochranou olejovou barvou, pozlacení detailů, oprava chybějících schodů a natření železného mřížky kolem sloupu.¹⁴² Jiné práce v rámci opravy monumentu vykonali spolu s Reitterem také dva mladší sochaři → Ferdinand Kellner a Adolf Loos st. Po dokončení obdržel Karel Reitter odměnu 850 zlatých.¹⁴³

SCHWEIGL, Antonín

* 1786 Brno, †28. 11. 1846 Brno

Sochař, syn Tomáše Schweigla (1743–1814),¹⁴⁴ požádal o udělení mistrovského titulu a měšťanských práv roku 1812.¹⁴⁵ Svou žádost odůvodnil žalostným zdravotním stavem svého otce, který prodělal mrtvici a výživa rodičů tak spočívala plně na bedrech Antonína. Mistrovské právo obdržel v březnu 1812¹⁴⁶ a městskou přísahu složil 14. dubna 1812.¹⁴⁷ Otcovu dílnu¹⁴⁸ tak fakticky převzal, i když prostor dílny jako takový i jeho vybavení zdědila druhá Tomášova manželka Kateřina, rozená Kratochvílová.¹⁴⁹

Pro nedostatek objednávek se mezi lety 1818 až 1820 sochařské živnosti vzdal. Toho využil sochařský tovaryš → Karel Reitter a uprázdněný mistrovský titul získal. V archivních pramenech po roce 1820 se zmínky o dalších osudech Antonína Schweigla ztrácejí, jen jeho úmrtí 28. listopadu 1846 ve věku 60 let je zaznamenáno. V úmrtní matrice při kostele sv. Tomáše je stále uveden jako „měšťanský sochař v Brně“.¹⁵⁰ Otázkou tedy zůstává, zda-li mezi 1820 až 1846 skutečně sochařství již neprovozoval (což je pravděpodobné, protože nenacházíme žádná díla spojená s jeho jménem), a jak si potom zajišťoval obživu.

SCHWEIGL, Karel

* 5. 10 1775 Brno,¹⁵¹ datum úmrtí nezjištěno

Sochařský tovaryš, obchodník, syn Ondřeje Schweigla. V obsáhlé žádosti o udělení měšťanských práv z 27. srpna 1796¹⁵² o sobě mluví jako o řádně vyučeném sochařském tovaryši. Dále uvádí, že oba jeho rodiče jsou již vysokého věku a on by nechtěl, kdyby zemřeli zadlužení. Navíc podotýká, že otec mu svou dílnu již předal a že je jediným synem svých rodičů.¹⁵³ Zdůrazňuje, že rodiče jsou členy sochařského cechu a je již jako tovaryš taktéž řádně v cechu registrován. Jako příloha žádosti je připojeno slavnostní prohlášení Ondřeje Schweigla a jeho manželky Magdalény, kde ustanovují nejmladšího syna Karla za svého univerzálního dědice. Jako svědkové prohlášení vystupují sochaři Jakub Schertz a bratr Ondřeje Schweigla, Tomáš.¹⁵⁴

¹⁴¹ *Moravia* II, 1839, Nr.179, 14. 11. – *Moravia* II, 1839, Nr.186, 9. 12. – *Moravia* V, 1842, Nr. 26, 31. 3. – *Moravia* VII, 1844, Nr. 140, 21. 12.

¹⁴² AMB, fond 1/22, inv. č. 4059.

¹⁴³ AMB, fond 1/22, inv. č. 4059.

¹⁴⁴ Viz Hálová-Jahodová (pozn. 66), s. 71.

¹⁴⁵ AMB, fond 1/13, inv. č. 3813.

¹⁴⁶ AMB, fond 1/13, inv. č. 3813.

¹⁴⁷ AMB, fond 1/3 IC1, rkp. č. 7310, *Brünnerbuch* (pozn. 29).

¹⁴⁸ Dílna Tomáše Schweigla se nacházela na Seidenbeutelgasse č. p. 230 v areálu dnešního hotelu International; viz Hálová-Jahodová (pozn. 66), s. 63.

¹⁴⁹ V své poslední vůli z 1. října 1813 ji Tomáš Schweigl ustanovil univerzální dědičkou; viz Hálová-Jahodová (pozn. 66), s. 63.

¹⁵⁰ Hálová-Jahodová (pozn. 66), s. 72.

¹⁵¹ Viz Hálová-Jahodová (pozn. 66), s. 72.

¹⁵² AMB, fond 1/13, inv. č. 1275.

¹⁵³ Toto tvrzení neodpovídá skutečnosti.

¹⁵⁴ AMB, fond 1/13, inv. č. 1275.

12. října 1796 Karel opět žádá magistrát o přidělení mistrovského místa po otci. Toto rozhodnutí však bylo odloženo na dobu, dokud Ondřej Schweigl žil, aby nebyl překročen cechem ustanovený pevný počet mistrů. 15. října magistrát rozhodl alespoň o udělení měšťanských práv a připuštění ke složení městské přísahy. Tu Karel Schweigl složil 27. října 1796 a zároveň obdržel povolení na práci svého otce odejít na akademický rok 1796/97 na vídeňskou akademii, aby se ve svém umění dále zdokonalil. Z 27. listopadu 1797 je datovaná žádost o prodloužení povolení pobytu na akademii ještě o jeden rok.¹⁵⁵

Roku 1800 podle všeho Karel Schweigl byl již zpět a spolupracoval se svým otcem na vytvoření hlavního oltáře kostela v České Třebové.¹⁵⁶ V závěti Ondřeje Schweigla z 13. června 1807 je doslova uvedeno, že Karel je obchodníkem v České Třebové.¹⁵⁷

Je tudíž pravděpodobné, že pro nedostatek sochařských zakázek Karel Schweigl navázal kontakty v České Třebové a stal se obchodníkem, což by mohlo odůvodnit také změnu závěti Ondřeje Schweigla, který ho nadále neučinil svým univerzálním dědicem, jak původně zamýšlel, ale naopak se rozhodl k řešení dědických otázek pomocí dražby a rozdělení kapitálu mezi všechny žijící děti rovným dílem.¹⁵⁸ Při pozůstalostní dražbě věcí z otcovského domu je zaznamenáno, že Karel Schweigl odkoupil 13 obrazů do svého vlastnictví.¹⁵⁹

Mistrovské právo po smrti Ondřeje Schweigla 23. března 1812 nezískal tedy nakonec Karel, ale jeden z otcových žáků, tovaryš →Antonín Svoboda. Dále Karel Schweigl není uveden v brněnských záznamech o úmrtích,¹⁶⁰ je tedy dost dobře možné, že se v České Třebové natrvalo usadil a zemřel mimo město Brno.

STOKLASSA, František¹⁶¹

* 1795 (pokřtěn 19. 11.) Černé Budy (okres Kutná Hora),¹⁶² † 23. 5. 1861 Brno¹⁶³

Maliř a štafíř. Vyučil se u svého otce Václava Stoklassy v letech 1814 až 1818. Následující tři roky pracoval jako tovaryš v Mikulově u měšťanského malíře Josefa Hermanna. Spolupracoval také s brněnskými malíři Vincencem Kutálkem (Guttalek) a Františkem Waniczkem. O udělení měšťanského a mistrovského práva požádal 1824, současně také o povolení k sňatku s Teklou Reitterovou, dcerou sochaře →Josefa Reittera. Od roku 1830 usiloval o uvolněné místo brněnského měšťanského štafíře po zemřelém Vincenci Kutálkovi. Stoklassovi se vedlo dobře, neboť někdy před 1855 získal vlastní dům na „Velké“ Pekařské č. p. 109 (dnes Pekařská 27). Roku 1877 již nežil a dům byl v majetku ovdovělé druhé manželky, která se jmenovala Marie.¹⁶⁴

D: Spolupracoval při výmalbě vrchnostenských místností v Kloboukách s akademickým malířem Františkem Waniczkem (před 1824). Účastnil se také na opravách interiéru brněnské katedrály sv. Petra a Pavla a v kostele sv. Jakuba.¹⁶⁵

¹⁵⁵ AMB, fond 1/13, inv. č. 1275.

¹⁵⁶ Sedlářová (pozn. 65), s. 40–42.

¹⁵⁷ Hálová-Jahodová (pozn. 66), s. 60–78.

¹⁵⁸ Ondřej Schweigl ze své závěti z roku 1807 ustanovil, že jeho dům na Jánské ulici, bude se vším zařízením, uměleckými předměty a sochařskou dílnou prodán v dražbě, a stržené peníze rozděleny na 8 stejných dílů (v době sepsání této závěti žili ještě čtyři synové a čtyři dcery). Dražba se konala 4. května 1812, její výsledek je zaznamenán v pozůstalostním inventáři; viz Hálová-Jahodová (pozn. 66), s. 60–78.

¹⁵⁹ Hálová-Jahodová (pozn. 66), s. 60–78.

¹⁶⁰ AMB, fond 1/3 IC1, rkp. č. 222 (I–III) *Brünner Todtenbuch*, 1771–1890. AMB, fond 1/3 IC1, rkp. č. 2302–2303, index zemřelých v Brně z let 1857–1883.

¹⁶¹ Viz Kalábová (pozn. 73), s. 69–70.

¹⁶² AMB, fond 1/13, inv. č. 6277 – křestní list je uložen v příloze žádosti o měšťanská práva.

¹⁶³ MZA, fond C 11, sign. R, fasc. 87, inv. č. 2985, Pozůstalost štafíře Františka Stoklassy.

¹⁶⁴ AMB, H 23 – 1877.

¹⁶⁵ AMB, fond 1/13, inv. č. 6277.

SVOBODA, Antonín*kolem 1780, † 15. 1. 1835 Brno¹⁶⁶

Sochař. Tovaryš v dílně Ondřeje Schweigla se někdy po roce 1800, kdy ani samotný mistr a jeho syn →Karel a synovec →Antonín neměli dostatek zakázek, aby se sochařstvím užívali, nechal naverbovat do vojska, aby tak unikl bídě.¹⁶⁷ Jako kaprál si odsloužil třináct let ze čtrnácti, kolik tehdy vojenská služba trvala. Dva měsíce po smrti Ondřeje Schweigla 12. května 1812 požádal o předčasné propuštění z vojenské služby, aby se mohl ucházet o u prázdňný mistrovský titul.¹⁶⁸ Poslední rok vojny mu byl odpuštěn a Svoboda se vrátil do Brna. Komise sochařského cechu jej vyslechla a mistrovský titul po Ondřeji Schweiglovi mu přískla.¹⁶⁹ Není však doloženo, že by Svoboda obdržel měšťanská práva, záznam o tom, že by složil městskou přísahu a stal se měšťanem, se totiž v městských knihách nenachází.¹⁷⁰ Se svou manželkou Reginou († 5. 12. 1829) měl syna Vincence (* 18. 7. 1818) a dceru Josefu (* 1817).¹⁷¹

D: Otázkou zůstává, zda-li Svoboda provozoval vlastní sochařskou dílnu. Spíše je pravděpodobnější, že působil jen jako pomocník při zakázkách jiných sochařů a věnoval se řemeslným pracím. Těmi byly buďto řezby na nábytku a rámech obrazů nebo zhotovování dřevěných forem na různé ozdoby, kování, lustry, svícny apod., které potom byly odlity do kovu.¹⁷² Pro oficiální díla jiných umělců vyhotovoval např. podstavce či sokly, jak to na dvou případech doložila Jitka Sedlářová.¹⁷³

Roku 1819 vytesal Antonín Svoboda vysoký čtverhranný podstavec pod sádrovou bustu císaře Františka I., od vídeňského sochaře a ředitele vídeňské akademie Franze Antona Zaunera (1746–1822) z roku 1809,¹⁷⁴ která byla umístěna v prostorách tehdejšího Františkova muzea (dnes v Moravské galerii, inv. č. E0131). Podobně dodal 1832 sokl pro jiný exemplář mramorové busty císaře Františka I., jenž vytvořil opět vídeňský sochař a profesor vídeňské akademie Johann Nepomuk Schaller (1777–1842),¹⁷⁵ a která stála taktéž ve velkém sále Františkova muzea (dnes Moravská galerie v Brně inv. č. E147).¹⁷⁶ Sokl je zhotoven z jednoho kusu kamene fialovo-červené barvy, vzácného moravského lepidolitu.

TUČEK (Tutschek), Jakub

*kolem 1777 Brno, datum úmrtí nezjištěno

Sochař, syn tesařského mistra Josefa Tučka (1740 – 30. 9. 1811) a jeho ženy Anny (1743 – 26. 9. 1819) na „Malé“ Nové ulici č. p. 7.¹⁷⁷ 1791 ve svých čtrnácti letech odešel do dílny Ondřeje Schweigla jako učedník a pět let se zde učil sochařskému řemeslu. 1796, v devatenácti letech, se stal tovaryšem a započal svou dlouhou vandrovní cestu. Podle vlastní výpovědi pobýval dva roky

¹⁶⁶ AMB, fond 1/18, inv. č. 8389, zemřel ve věku 54 let.

¹⁶⁷ To, že k vojsku odešel dobrovolně nepřímo podporuje fakt, že 1809 byl vydán císařský výnos, který umělce z povinnosti vojenské služby vyjímal.

¹⁶⁸ AMB, fond 1/13, inv. č. 3830.

¹⁶⁹ AMB, fond 1/13, inv. č. 3830.

¹⁷⁰ AMB, fond 1/3 IC1, rkp. č. 7310, *Brünnerbuch* (pozn. 29).

¹⁷¹ AMB, fond 1/18, inv. č. 7515.

¹⁷² Tomuto tvrzení odpovídá i fakt, že po smrti sochaře, se poručíkem jeho dvou nezletilých dětí stal cínař František Hirsche.

¹⁷³ Sedlářová (pozn. 65), s. 40–42.

¹⁷⁴ Jitka Sedlářová, Sochařství klasicismu. Morava 1780–1840, in: Lorenzová – Petrasová (pozn. 18), s. 209–214.

¹⁷⁵ Sedlářová (pozn. 18), s. 209–214.

¹⁷⁶ Trapp (pozn. 80), s. 45.

¹⁷⁷ AMB, fond 1/18, inv. č. 5141. Z dětí narozených v manželství s Annou žilo v době jeho úmrtí kromě sochaře Jakuba pět dětí: v Brně Františka (*1771), provdaná Zlatá, Augustin (*1779) tesařský mistr, v Kroměříži Václav (* 1773), vrchní revizor tabáku, a dále František (* 1784), tesařský tovaryš a 1819 mechanik v Sibini (Hermannstadt) v Sedmíhradsku a nejmladší Kateřina (* po 1784), provdaná Brannerová, manželka sládky v Podkoří v Polsku; viz AMB, fond 1/18, inv. č. 3698.

v Polsku (kolem 1797–1798), poté žil deset let ve Vídni (1798–1808). Posledních sedm měsíců před návratem do Brna (únor až září 1807) pracoval v Uhrách na panství knížete Esterházyho v Eisenstadtu, kde také získal příslušné atestační osvědčení. Ve svých třiceti letech se po nabytých zkušenostech vrátil do rodného města a v lednu 1808 požádal o místo měšťanského sochaře a o udělení měšťanských práv.¹⁷⁸ Ke své žádosti přiložil prohlášení Ondřeje Schweigla, který dosvědčuje, že se jmenovaný Jakub Tuček u něj pět let učil, a sochařské umění řádně ovládá. Jako odůvodnění své žádosti Tuček uvádí, že „všichni brněnští sochařští mistři již dosáhli vysokého věku a nemohou tudíž vykonávat své umění k plné spokojenosti zákazníků“.

Důležité je Tučkovo prohlášení, že ve Vídni i jinde se věnoval „pocitivému řemeslu“, v rámci kterého konkrétně jmenuje rozličné práce, jako jsou „vyřezávané hodinové skříně, lustry, lampy, svícný, nástěnná světla a nábytek“. Proto prosí o zřízení zvláštního mistrovského místa jako „komerční a dekorační sochař“ (*Komerz und Galanterin Bildhauer*), aby se mohl věnovat právě výše popsaným produktům, v jejichž výrobě dosáhl opravdového „umění“ ve smyslu vysoké zručnosti.¹⁷⁹

Magistrát nechal Jakuba Tučka předstoupit před komisi sochařského cechu, aby celou záležitost posoudila. Těto komisi předložil 24. března 1808 svůj mistrovský kus, jímž byl velký vyřezávaný lustr. Mistrovské zkoušky úspěšně složil a cech pak svým jménem požádal magistrát o měšťanská práva, což dokládá podpis a pečetě Ondřeje a Tomáše Schweigla.¹⁸⁰ Měšťanská práva byla Tučkovi v srpnu 1808 udělena. Jako brněnský sochař je uveden 1811 v pozůstalostním řízení svého zemřelého otce,¹⁸¹ 19. září 1812 při řízení kolem žádosti Františka Svozila¹⁸², kdy byl dokonce nakrátko přednostou sochařského cechu, než ho, ještě koncem téhož roku, vystřídal → Tomáš Forster.¹⁸³

Roku 1819 je uveden jako „sochař ve Vídni“¹⁸⁴ a mezi 1838 a 1839 požádal magistrát o povolení trvalého usazení ve svobodném městě Krakově.¹⁸⁵ V tomto městě již tehdy dva roky žil (od 1836).¹⁸⁶ Tučkově žádosti bylo v roce 1839 vyhověno. Jeho odchod z Brna nepřímo upozorňuje na nedostatek zakázek pro členy sochařského cechu ještě ve třicátých letech.

¹⁷⁸ AMB, fond 1/13, inv. č. 3183.

¹⁷⁹ AMB, fond 1/13, inv. č. 3183.

¹⁸⁰ AMB, fond 1/13, inv. č. 3183.

¹⁸¹ AMB, fond 1/18, inv. č. 3698.

¹⁸² AMB, fond 1/13, inv. č. 3846.

¹⁸³ AMB, fond 1/13, inv. č. 3846.

¹⁸⁴ AMB, fond 1/18, inv. č. 5141.

¹⁸⁵ AMB, fond 1/13, inv. č. 3183.

¹⁸⁶ Tučkova rodina měla vazbu na Polsko již z dřívějšíka, neboť jedna ze sester Jakuba Tučka byla do Polska podaná, a sám Tuček do této země cestoval na počátku své vandrovnické cesty.